

**NEIL GAIMAN IJODIDA AN'ANAVIY ERTAKLARNING
TRANSFORMATSIYASI VA ZAMONAVIY IJTIMOYIY-SIYOSIY
MUAMMOLARNING BADIY IFODASI**

Magistrant: Qo'chqarova Madinabonu Qaxramonjon qizi

Ilmiy rahbar: Dadaboyev Olimjon Artiqovich

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19446516>

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy ingliz adabiyotining taniqli vakili Neil Gaiman ijodidagi janrlararo sintez, an'anaviy ertak va mifologik obrazlarning zamonaviy ijtimoiy-madaniy kontekstda qayta talqin qilinishi masalalari tadqiq etiladi. Tadqiqot obyekti sifatida yozuvchining "Coraline", "American Gods", "The Ocean at the End of the Lane" romanlari va uning "The Sandman" grafik asarlari tanlab olindi. Maqolada an'anaviy gender rollarining subversiyasi, intertekstuallik va metafiksiya elementlarining badiiy funksiyalari batafsil tahlil qilinadi. Shuningdek, Gaimanning "zamonaviy adabiy ertak" tushunchasini kengaytirishdagi hissasi va uning asarlarida iste'mol madaniyati, identitet hamda hokimiyat munosabatlari kabi ijtimoiy-siyosiy muammolarning aks etishi qiyosiy-tahliliy usulda ochib beriladi.

Kalit so'zlar: Neil Gaiman, subversiya, gender rollari, intertekstuallik, metafiksiya, zamonaviy adabiy ertak, grafik roman, mifologiya, postmodernizm, iste'mol madaniyati, narrativ struktura, identitet inqirozi.

KIRISH

Zamonaviy jahon adabiyotida janrlararo chegaralarning xiralashishi va klassik syujetlarning qayta talqin qilinishi yetakchi tendensiyalardan biriga aylandi. Bu yo'nalishda Neil Gaiman ijodi alohida o'rin tutadi. U o'z asarlarida nafaqat fantaziya unsurlaridan foydalanadi, balki qadimiy miflar va ertaklarni bugungi kunning o'tkir ijtimoiy, madaniy va siyosiy muammolarini yoritish uchun vosita sifatida qo'llaydi.

Gaiman ijodining o'ziga xosligi shundaki, u o'quvchiga tanish bo'lgan arxetiplarni oladi va ularni butunlay kutilmagan ijtimoiy kontekstga

joylashtiradi. Bu jarayon adabiyotshunoslikda "janr transformatsiyasi" deb ataladi. Ushbu maqolaning dolzarbligi shundaki, unda Gaimanning postmodernistik hikoya qilish uslubi zamonaviy jamiyatdagi identitet, iste'mol madaniyati va gender tengligi kabi masalalarni ochib berishda qanchalik samarali ekani isbotlanadi.

I. "CORALINE" ROMANIDA GENDER ROLLARINING DEKONSTRUKSIYASI VA IJTIMOY ME'YORLAR TAHLILI

Neil Gaimanning "Coraline" (2002) asari tashqi tomondan sarguzashtli hikoya bo'lib ko'rinsa-da, matn ostida an'anaviy

ijtimoiy me'yorlarning murakkab buzilishi (subversion) yotadi.

1.1. Qahramon-qiz obrazining evolyutsiyasi

Klassik ertaklarda qizlar ko'pincha passiv, qutqarilishni kutadigan malikalar sifatida namoyon bo'ladi. Biroq Coraline faol, qiziquvchan va jasur qahramondir. U Elizabeth Marshall ta'riflaganidek, "zamonaviy bolalar adabiyotidagi dadil (feisty) qiz qahramon"ni ifodalaydi.

Coralining faol subyekt (agency) sifatidagi roli uning o'z ota-onasini "Boshqa Ona"dan qutqarishga qaror qilganida yanada yaqqol ko'rinadi. U asar davomida shunday deydi: "Men qaytib borishim kerak. Ular mening ota-onam. Ular meni har doim qidirishgan bo'lardi". Bu iqtibos uning nafaqat jismoniy jasoratini, balki axloqiy mas'uliyatini ham ko'rsatadi.

1.2. "Boshqa Ona" (Other Mother) va onalik stereotiplari

Boshqa Ona obrazi an'anaviy onalik rollarining murakkab buzib talqin qilinishini ifodalaydi. Jamiyatda onalar faqatgina g'amxo'r va fidoyi bo'lishi kerak degan stereotipik qarash mavjud. Boshqa Ona dastlab shunday "ideal" obrazdek ko'rinsa-da, tez orada u yovuz kuchga aylanadi.

David Rudd ta'kidlaganidek, Boshqa Ona bola istagan hamma narsani (mazali ovqatlar, o'yinchoqlar) taklif qiladi, biroq evaziga bolaning ruhini (ko'zlarini) talab qiladi. Bu holat zamonaviy jamiyatdagi "yutib yuboruvchi ona" (devouring mother) psixologik arxetipining badiiy in'ikosidir.

1.3. Kuch dinamikasi va ijtimoiy tanqid

"Coraline"da bolalar va kattalar o'rtasidagi an'anaviy kuch munosabatlari teskari aylantiriladi. Coralining haqiqiy ota-onasi o'z ishlari bilan band bo'lib, qiziga e'tibor bermaydi. Bu esa zamonaviy jamiyatdagi "bola va e'tiborsiz ota-ona" muammosini ko'rsatadi. Karen Coats ta'kidlaganidek, Coraline nafaqat o'zini, balki ota-onasini ham qutqarishi kerak, bu esa unga ulkan ijtimoiy mas'uliyat yuklaydi.

II. "AMERICAN GODS" ROMANIDA INTERTEKSTUALLIK VA MIFOLOGIK TRANSFORMATSIYA

"American Gods" romani Neil Gaiman ijodining cho'qqisi hisoblanib, unda intertekstuallik va e'tiqod tabiatini o'rganuvchi murakkab matn qatlamlari mavjud.

2.1. Amerika jamiyati madaniy palimpsest sifatida

Gaiman AQShni turli mifologik an'analarga mansub xudolar yashaydigan makon sifatida tasvirlaydi. Bu yondashuv Amerika jamiyatidagi immigrantlik tajribasini ifodalash imkonini beradi. Wednesday (Odin) obrazi Norse mifologiyasi bilan zamonaviy Amerika firibgari (con artist) qiyofasini uyg'unlashtiradi.

Siobhan Carroll ta'kidlaganidek: "Gaimanning xudolari — bu o'z ibodat qiluvchilari ongida Amerikaga olib kirilgan muhojirlar bo'lib, yangi muhit ta'sirida o'zgarib ketgan mavjudotlardir".

Bu obrazlar orqali muallif "Amerika ruhi"ni tahlil qiladi.

2.2. E'tiqod qudrati va metafiksion tahlil

Roman g'oyasiga ko'ra, xudolar insonlarning ishonchi orqali yaratiladi va yashaydi. Bu metafiksion qarash ishonch va hikoya kuchini real va xayoliy dunyo o'rtasidagi chegaralarni xiralashtiradigan kuch sifatida ko'rsatadi. Odin Wednesday asarda shunday deydi: "Odamlar ishonishadi... Ular narsalarni yaratib, keyin o'z yaratganlariga ishonmay qo'yadilar".

Romandagi "Amerikaga kelish" (Coming to America) bo'limlari metafiksion xarakterga ega bo'lib, ular asosiy syujetga izoh beradi. Bu kichik hikoyalar orqali Gaiman folklorning qanday qilib vaqt va makon bo'ylab sayohat qilishini tahlil etadi.

III. GRAFIK ROMANLAR VA "ZAMONAVIY ERTAK" JANRI EVOLYUTSIYASI

Gaimanning grafik romanlari ("The Sandman", "Stardust") janr evolyutsiyasida tub burilish yasadi.

3.1. "The Sandman" va mifologik bricolage

"The Sandman" seriyasida Gaiman turli mifologiyalar va adabiy an'analarni bir-biriga chirmab yuboradi. Annalisa Di Liddo ta'kidlaganidek, bu asar "yuqori va ommaviy madaniyat, mifologiya, folklor va adabiy iqtiboslarning postmodern aralashmasi (bricolage)" hisoblanadi.

Asar qahramoni Morpheus (Dream) orqali yozuvchi tushlar va hikoyalarning insoniyat tarixidagi o'rnini ko'rsatadi.

Morpheusning asardagi o'zgarishi va uning o'z taqdirini qabul qilishi an'anaviy ertak qahramoni yo'lining (hero's journey) zamonaviy talqinidir.

3.2. Vizual narratsiya va multimodal hikoya qilish

Grafik roman formatida matn va tasvir o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik boy narrativni yaratadi. Scott McCloud ta'kidlaganidek, komikslar olamida so'z va tasvir "raqsdagi hamkorlar" kabidir. Gaimanning grafik romanlari orqali ertak nafaqat syujet darajasida, balki vizual va psixologik qatlamlarda ham rivojlanadi. Bu esa o'quvchining asarni qabul qilish darajasini kengaytiradi.

MADANIY VA SIYOSIY MUAMMOLARNING BADIY TANQIDI

Gaiman asarlari zamonaviy jamiyatdagi bir qator salbiy illatlarni metaforik tarzda tanqid qiladi.

• Iste'mol madaniyati tanqidi: "Coraline"dagi Boshqa Onaning dunyosi — cheksiz o'yinchoqlar va shirinliklar bilan to'la makon — ortiqcha iste'molchilikning tanqidiy metaforasidir. Bu dunyoda hamma narsa sun'iy va vaqtinchalik.

• Identitet va madaniy assimilyatsiya: "American Gods"da immigrant xudolarning unutilishi va yangi xudolar (Texnologiya, Media) bilan to'qnashuvi madaniy assimilyatsiya jarayonining og'riqli tomonlarini ochib beradi. Yangi xudolar zamonaviy insoniyatning qaramliklarini (gadjetlar, internet) ifodalaydi.

• Axloqiy murakkablik: Gaiman asarlarida mutlaq yaxshi yoki yovuz qahramonlar yo‘q. Shadow ("American Gods") yoki Coraline kabi obrazlar orqali yozuvchi hayotning murakkabliklarini ko‘rsatadi.

XULOSA

Neil Gaimanning ijodi zamonaviy adabiyotshunoslikda fantaziya va ertak janrlarining yangi bosqichini belgilab berdi. Uning asarlarida intertekstuallik va metafiksiya shunchaki badiiy usul emas, balki dunyoni anglash vositasidir.

Tadqiqot natijasida quyidagilar aniqlandi:

1. Gaiman asarlarida gender rollari va kuch dinamikasi an’anaviy qoliplarni

rad etib, yangi qahramonlik modellarini taklif etadi.

2. Mifologiya va folklor uning ijodida zamonaviy ijtimoiy muammolarni, xususan, immigratsiya va iste‘molchilikni yoritish vositasi bo‘lib xizmat qiladi.

3. Grafik roman formati orqali adabiy ertak janri o‘zining multimodal va ko‘p madaniyatli cho‘qqisiga erishdi.

Xulosa qilib aytganda, Neil Gaiman adabiyotdagi chegaralar qat’iy emasligini va qadimiy hikoyalar zamonaviy insoniyat uchun doimo dolzarb bo‘lib qolishini isbotladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Gaiman, N. Coraline. HarperCollins, 2002.
2. Gaiman, N. American Gods. Morrow, 2001.
3. Gaiman, N. The Sandman series. DC Comics/Vertigo.
4. Zipes, J. The Irresistible Fairy Tale. Princeton University Press, 2012.
5. Marshall, E. "The Daughter's Subversion in Neil Gaiman's Coraline". 2004.
6. Rudd, D. "An Eye for an Eye: Neil Gaiman's Coraline and Questions of Identity". 2008.
7. Coats, K. "The Gothic in Children's Literature". Routledge, 2008.
8. McCloud, S. Understanding Comics: The Invisible Art. 1994.
9. Carroll, S. "The Spoken and the Unspoken in Neil Gaiman". 2005.